

DAN CARLIN

HARDCORE HISTORY

Vond de barbaar zichzelf ook een barbaar?
En andere ongewone geschiedenisvragen

Vertaling Anne Jongeling
en Annemie de Vries

HarperCollins

Voor dit boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® ten behoeve van verantwoord bosbeheer.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam

Copyright © 2019 Dan Carlin Ventures LLC
Oorspronkelijke titel: *The End Is Always Near*
Copyright Nederlandse vertaling: © 2020 HarperCollins Holland
Vertaling: Anne Jongeling en Annemie de Vries
Omslagontwerp: bij Barbara
Omslagbeeld: © flubydust / Getty Images
Foto auteur: Rob Sydor
Zetwerk: Mat-Zet B.V., Soest
Druk: ScandBook UAB, Lithuania

ISBN 978 94 027 0431 0
ISBN 978 94 027 5891 7 (e-book)
NUR 680
Eerste druk januari 2020

Originele uitgave verschenen bij HarperCollins Publishers LLC, New York, U.S.A.
Deze uitgave is uitgegeven in samenwerking met HarperCollins Publishers LLC
HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC
* en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HARDCORE HISTORY

Inhoud

Voorwoord	9
Hoofdstuk 1 – Harde tijden, hardere mensen?	19
Hoofdstuk 2 – Kinderleed	33
Hoofdstuk 3 – Het einde van hun tijden	46
Hoofdstuk 4 – Vergelding in Ninive	88
Hoofdstuk 5 – De barbaarse levenscyclus	110
Hoofdstuk 6 – Pandemie als proloog?	150
Hoofdstuk 7 – De levenden en de doden	173
Hoofdstuk 8 – De weg naar de hel	244
Nawoord	281
Dankwoord	285
Verder lezen	288
Register	299

Harde tijden, hardere mensen?

Zolang er mensen over geschiedenis schrijven, zijn er historici geweest die beweren dat harde tijden tot betere, hardere mensen leiden; dat het verwerken van obstakels – zoals oorlog, ontbering of soortgelijke beproevingen – ons sterker, veerkrachtiger en misschien zelfs deugdzamer maakt.

‘Door de geschiedenis heen klinkt het geluid van zijden slippers die naar beneden lopen en van klompen naar boven,’ zou Voltaire hebben gezegd. Zijn opmerking houdt verband met het argument dat volken, beschavingen of samenlevingen opkomen en weer ten onder gaan door het karakter van de betrokkenen, en dat dit karakter sterk wordt beïnvloed door de materiële en morele staat van de samenleving. Eigenlijk was dit sinds het oude Griekenland het uitgangspunt van de geschiedschrijving, totdat die opvatting halverwege de twintigste eeuw aan populariteit begon in te boeten.*

Vandaag de dag hebben moderne geschiedschrijvers geen boodschap meer aan dat beeld van zijden slippers en klompen.

---

* In vroegere tijden was het vaak de bedoeling van de historicus of van de auteur om, meestal aan de hand van historische voorbeelden, een morele les te verkondigen of te onderwijzen.

Daar zijn een heleboel goede redenen voor, om te beginnen een gebrek aan gegevens. Het is moeilijk om een amorfe menselijke eigenschap als hardheid of veerkracht* te bewijzen of te kwantificeren en die dan in een op feiten gebaseerd, door collega's getoetst, academisch geschiedenisboek te rechtvaardigen. Maar dat betekent niet dat de impact hiermee helemaal van de baan is.

Laten we een gedachteoefening doen: stel dat twee boksers samen in de ring stappen. Qua lengte, gewicht en bekwaamheid zijn ze elkaars gelijke. Ze hebben dezelfde training gehad, ze deelden zelfs één trainer. Alle mogelijke variabelen zijn geëlimineerd. Welke factor zal er uiteindelijk voor zorgen welke bokser de winnaar wordt? Zal dat lastig te kwantificeren concept dat we 'hardheid' noemen de doorslag geven? Het is moeilijk te zeggen of de ene bokser wint omdat hij 'harder' is. Waarom zouden we, om te beginnen, al willen stellen dat harder meteen ook beter is? Hardheid is een te vaag concept en we geloven allemaal dat het bestaat; we gebruiken het woord 'hard' als bijvoeglijk naamwoord, maar in feite is de term relatief, en iemands idee of culturele achtergrond over wat hard is kan per individu of samenleving verschillen.**

Als we nu die twee boksers in de ring eens vervangen door een grootschaliger voorbeeld, zoals twee volgroeide samenlevingen die tegenover elkaar staan. Stel dat de huidige Verenigde Staten van Amerika en een gelijksoortig land – dezelfde geografische

---

* Vooral als de focus niet alleen op het individu, maar op een hele gemeenschap ligt.

** Er worden woorden in plaats van 'hard' gehanteerd die in sommige contexten hetzelfde betekenen. 'Strijdbaar' is een goed voorbeeld, maar daarmee wordt hardheid uitsluitend in militaire of gewelddadige termen gedefinieerd. Er zijn andere voorbeelden, zoals emotionele veerkracht en de capaciteit om ontbering het hoofd te kunnen bieden, die in bepaalde combinaties tot 'hardheid' kunnen leiden.

omvang, populatie, economische productie, militaire capaciteit, wapens, uitrusting en technologie – elkaar de oorlog zouden verklaren. Er zal slag geleverd worden op leven en dood en aan beide zijden worden steden in puin gelegd. Het enige verschil tussen de twee landen is dat de mensen tegen wie we vechten, in dat mythische spiegel­land, onze eigen grootouders zijn.

De meeste mensen die tussen 1900 en 1930 zijn geboren, zijn inmiddels overleden, maar ooit maakten ze deel uit van de leeftijdsgroep die als ‘de Grootse Generatie’* werd aangemerkt. Toch zijn er veel hardere perioden en generaties in de geschiedenis geweest en het lijkt een beetje raar om voor deze groep een uitzondering te maken. Niettemin waren de mensen die tot de Grootse Generatie behoorden volgens onze huidige maatstaven beslist harde bonken. En daar is een reden voor. Al voordat ze meevochten in de Tweede Wereldoorlog, hadden deze mannen en vrouwen een heel decennium van economische malaise doorstaan, de ergste in de geschiedenis van de moderne tijd.

Andrew Mellon was onder president Herbert Hoover minister van Financiën, en na de beurskrach in 1929, die een decennium van laagconjunctuur inluidde, opperde hij dat armoede ook positief kon uitpakken. ‘Het zal de rot uit het systeem jagen,’ aldus Mellon, zoals opgetekend in Hoovers memoires. ‘De hoge kosten voor het levensonderhoud worden lager, mensen gaan harder werken en een deugdzamer leven leiden. Normen worden aangepast en ondernemende lieden rapen de brokstukken van minder competente mensen op.’

In zeker opzicht kreeg hij gelijk. De crisistijd maakte een eind aan de Roaring Twenties, een tijd die in het teken stond van

---

* De term is bedacht door journalist Tom Brokaw in zijn boek uit 1998 met de gelijknamige titel. In 2004 verscheen een hernieuwde uitgave.

weelde, *speakeasy's*, jazz, *flapper girls*, de charleston en de opkomst van de cinema. Wat Mellon beschouwde als verspillende frivoliteit was voor anderen eenvoudigweg vertier. Het werd een stuk minder leuk toen het geld steeds schaarser werd.

Toen alles instortte, raakte niet iedereen geruïneerd, maar wel zat pakweg de helft van de bevolking plotsklaps onder de armoedegrens. Het waren tien zware jaren. De verhalen uit die periode zijn vaak dusdanig hartverscheurend dat we ons amper kunnen indenken dat er nog positieve kanten aan zaten. In de moderne tijd zouden maar weinig mensen kiezen voor een economische ramp als de Grote Depressie om die mogelijke positieve neveneffecten te ervaren.

Tegen de tijd dat de Tweede Wereldoorlog uitbrak, had een hele generatie gebrek gekend. En toen kwam de allerergste oorlog uit de hele geschiedenis er nog eens bovenop. De oorlog zelf was een gruwel en totaal anders dan de oorlogen van de eenentwintigste eeuw. Vandaag de dag zal een eersteklas supermacht hooguit enkele tientallen doden en gewonden tellen als er iets misgaat, zoals bij een technische storing van een helikopter, of misschien bij de ontploffing van een *improvised explosive device* (IED). Vergelijk dat met de honderdduizenden mensenlevens die Amerika tijdens de Tweede Wereldoorlog verloor. Op Iwo Jima raakten zo'n zesentwintigduizend mensen gewond. Er vielen bijna zeventuizend doden tijdens de slag die zesendertig dagen duurde. En dat zijn dan alleen nog de Amerikanen; aan Duitse zijde vielen miljoenen slachtoffers en bij de Chinezen en de Sovjets tientallen miljoenen. Het is interessant om te bedenken hoe we vandaag de dag op zulke sterftcijfers zouden reageren.

Het gaat niet alleen om het leed verdragen; het gaat ook om het leed toebrengen. Misschien zouden we het aankunnen, maar generaal George Patton merkte destijds al op dat je op die manier

niet je tegenstander kunt verslaan.* Denk aan de bombardementen die het Amerikaanse leger heeft moeten uitvoeren – duizend vliegtuigen met tonnen aan bommen, die op steden af vlogen waar die nacht tien- tot vijftienduizend mensen zouden omkomen. En hoe moet het voor de Londenaren zijn geweest ten tijde van de Blitz, toen Duitse bommenwerpers ongeveer acht maanden lang elke nacht hun vracht boven de stad dropten? Ten tijde van de Grootse Generatie was men zich bewust van dat wolkendek aan vliegtuigen boven hun hoofd en gaf men zelf ook het bevel tot het openen van de bommenluiken.

En toen kwam het ultieme wapen: de kernbom. De geschiedenis bewijst dat onze grootouders hem konden inzetten en dat ook hebben gedaan.** Is er tegenwoordig een scenario te bedenken waarin de burgers van een samenleving (in tegenstelling tot hun overheid) zo'n daad nog acceptabel vinden?

We lijken inmiddels te beschaafd voor zulke barbaarsheden. Maar wij hebben dan ook niet meegemaakt wat de generatie van de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt. Stel dat we de hardheid van een generatie een cijfer van een tot tien konden geven, dan zou de Grootse Generatie een zeven krijgen; zet je tien mensen geboren tussen 1900 en 1930 bij elkaar in een kamer, dan beantwoorden er zeven aan onze kwalificatie van 'hard'. Ook de Generatie x kent harde mensen – sommigen werden Navy Seals, anderen hebben te voet de Zuidpool overgestoken – maar slechts twee van de tien mensen uit die generatie zouden hard genoeg zijn om zulke dingen te doen. Dus in plaats van dat ieder indivi-

---

* 'Geen enkele sukkel heeft ooit een oorlog gewonnen door op de frontlinie af te stormen en voor zijn land te sneuvelen. Hij won doordat hij een andere sukkel voor zijn land liet sterven.' Volgens luitenant-generaal James M. Gavin zei Patton dit tijdens een toespraak in oorlogstijd.

** Meer in hoofdstuk 7 en 8 over wat het inhoudt om zo'n bom in te zetten en als je er het slachtoffer van wordt.

du harder zou zijn, zit er misschien gewoon een hoger percentage harde mensen bij de als veerkrachtig betitelde generatie. Het is een poging om te begrijpen hoe hardheid zich tot een samenleving verhoudt, en tegelijkertijd toont het aan hoe vreemd het zou zijn zoiets te kwantificeren.

In de ethische geschiedschrijving van de oude volken werkte die formule ‘harde tijden, hardere mensen’ twee kanten op. Zachte tijden, zachtere mensen. Plutarchus en Livius achtten eigenschappen als luiheid, lafheid en gebrek aan deugdzaamheid de vruchten van een te rijk en gerieflijk leven. En veel zachte mensen in een samenleving betekende ook een zachtere samenleving in het algemeen. In tijden en oorden waar de burgerij zich moest bewapenen en het zwaard moest oppakken om haar have en goed tijdens een vijandig treffen te verdedigen, zou zo’n houding een risico voor de nationale veiligheid kunnen betekenen. Misschien leven we nu in een tijd waarin hardheid in de oude betekenis niet meer zo belangrijk is als voorheen. Als dat het geval zou zijn, welke voordelen heeft een ‘zachtere’ samenleving dan ten opzichte van een hardere?

De grote geschiedschrijver van de twintigste eeuw, Will Durant, hield zich bezig met de Meden, een oud volk dat ooit in het gebied leefde dat nu Iran heet. Toen Durant over hen schreef,* werden de Meden gezien als relatief arme, op het platteland levende stammen die de handen ineen hadden geslagen om samen het Assyrische Rijk omver te werpen, dat tot een grootmacht was uitgegroeid.** Maar niet lang daarna, aldus Durant, ‘vergat de natie zijn stringente normen en stoïcijnse levensstijl. De welvaart

---

* Rond 1930.

** Sinds Durant is die kijk op de Meden aanzienlijk veranderd. Ze zouden veel rijker, machtiger, beter georganiseerd en beschaafder zijn dan de historici eerst dachten.

was te plotseling gekomen om met wijsheid te worden aangewend. De bovenklasse raakte verslaafd aan mode en luxe, mannen liepen in geborduurde broeken en vrouwen droegen make-up en waren behangen met juwelen’.

Geborduurde broeken en oorbellen leidden niet direct tot de val van de Meden, maar in de ogen van Durant en zijn tijdgenoten waren het de uiterlijke kenmerken van een levensstijl die een samenleving kon veranderen en corrumperen; men raakte de eigenschappen kwijt die men in hardere tijden had ontwikkeld en die hun in eerste instantie de zege op hun overheersers hadden bezorgd.*

De historicus Chester G. Starr schreef halverwege de twintigste eeuw over Sparta, het volk dat ooit de allerbeste krijgers van de Oudheid bezat. De soldaten van Sparta brachten de agrarische, Grieks-Peloponnesische stadsstaat tot ongekende hoogten, gezien het bevolkingsaantal en de relatief bescheiden economische productie. De hele gemeenschap en cultuur in Sparta waren op het leger en de soldaten ingericht. Alle mannen werden getraind voor de strijd en ze bleven dienstplichtig tot hun zestigste.

Zo’n aanpak van goed getrainde militie was gebruikelijk in veel gemeenschappen, vooral in het oude Griekenland, maar in Sparta werd dit tot in het extreme doorgetrokken. Daar was soldaat worden en zijn niet minder dan een menselijk kneedproces dat al op jonge leeftijd begon: pasgeboren kinderen werden beschouwd als grondstof voor het leger, en een Spartaanse baby werd onderworpen aan een tribunaal van Spartaanse ouderlingen die beslisten of het kind sterk genoeg was om in leven te blij-

---

* Dit soort commentaar zegt meer over de visie ten tijde van medio twintigste eeuw dan over de oude Meden. Is het van belang dat Durant dit tijdens de Grote Depressie schreef?

ven. 'Een kind dat gebreken vertoonde, werd van een klif of van de berg Taigetos gegooid, waar ze beneden op de rotsen te pletter vielen,' schreef Starr.*

Borelingen die de moeite waard waren, werden onderworpen aan 'de Spartaanse gewoonte om kinderen aan moeilijke omstandigheden bloot te stellen'. Op zevenjarige leeftijd werden ze bij hun ouders weggehaald en naar een trainingskamp gestuurd. Spartaanse jongemannen aten in de gemeenschappelijke militaire barak met hun broeders, zonder het gerief van een thuis. Ze kregen opzettelijk te weinig eten, opdat ze het zouden gaan stelen en daardoor vindingrijk werden; als ze werden betrapt, kregen ze straf. Deze Spartaanse kinderen groeiden op tot de beste krijgers van Griekenland doordat hun hele cultuur daarop was ingericht. Naar verluidt zouden de Spartanen in hun hoogtijdagen** het geld zelfs schuwen, omdat ze van mening waren dat geld hun voorbeeldige moraal en vechtkunst zou corrumperen.***

Na verloop van tijd, aldus de traditionele overlevering, raakten de Spartanen echter 'gesteld op luxe en ze corrumpeerden', schrijft Starr. Dat had een eroderend effect op hun hardheid en militaire superioriteit, wat uiteindelijk tot hun ondergang op het slagveld leidde. De Spartanen van 380 v.Chr. hadden hun formidabele grootvaders uit 480 v.Chr. misschien al niet aangekund,

---

* Starr schreef dit meer dan een halve eeuw geleden. In de moderne geschiedschrijving wordt vaak beargumenteerd dat Spartaanse kinderen ergens alleen werden achtergelaten om te sterven; en als ze bleven leven, zouden ze dus hard genoeg zijn. Voor meer over kinderen in diverse volken door de eeuwen heen, zie hoofdstuk 2.

** Een tijdsbepaling zou subjectief zijn, maar de periode van 550-400 v.Chr. kan worden beschouwd als de Spartaanse 'hoogtijdagen'.

*** Zo ging het elders ook. De hoge klasse van de Romeinse Republiek achtte handel en geld beneden hun waardigheid. Geld was iets voor kooplui en plebejers. Zie ook de Japanse samoerai: kooplui behoorden tot de laagste klasse van de samenleving. Boeren stonden in de pikorde boven de kooplui – zij produceerden tenminste nog voedsel waar behoefte aan was.

maar de Spartanen van 280 v.Chr. waren door hún grootvaders beslist in de pan gehakt.* Sommigen beweren dat de gehate Perzen dit in de hand hebben gewerkt. De ‘Grote Koningen’ van Perzië, die het van de Spartanen op het slagveld niet konden winnen, ontdekten dat goud een effectievere manier was om hen te ondermijnen. Na verloop van tijd zijn de Spartanen, met name sommige koningen, in premoderne bronnen afgeschilderd als materialistischer en geldzuchtiger dan de ‘meer Spartaanse’ Spartanen in eerdere tijden. Het is alsof die ‘zachte’ Perzen, zoals de Grieken hen vaak kenschetsten, hun zachtheid als een virus hebben verspreid en aldus de hardheid van beide partijen hebben gelijkgetrokken.**

Er zijn andere manieren om de opkomst en ondergang van Sparta te verklaren dan aan de hand van ‘hardheid’ – betere training en conditionering, bijvoorbeeld – maar het lijkt vreemd om er helemaal geen waarde aan te hechten.

Oorlog en armoede zijn geen constanten. Ze kunnen meer veerkracht tweebrengen bij het deel van de bevolking dat erdoor wordt getroffen, maar dat geldt niet voor iedereen. Sommigen hebben geluk en worden nooit door oorlog en schaarste getroffen. Maar iedereen wordt ziek.

Het klinkt misschien vreemd dat een veelheid aan ziektes mensen harder kan maken, maar regelmatig terugkerende epidemieën en hoge sterftcijfers kunnen in een samenleving een

---

* Als we het aspect van de hardheid of het idee van een morele neergang geheel negeren, zou men makkelijk kunnen zeggen dat het gestaag afnemende aantal mensen in de Spartiaten (de groep die bestond uit de klassieke Spartaanse elite zware infanterie speerwerpers) een grotere factor was.

** Iemand van de Grootse Generatie had deze oplossing bedacht om de Sovjet-Unie te verslaan: ‘We gooien *Playboys*, spijkerbroeken en platen van Elvis Presley uit het vliegtuig, dan doen ze zichzelf de das om.’

soort veerkracht bewerkstelligen die de meesten onder ons vandaag de dag niet (meer) hebben. Een echtpaar dat door ziekte een aantal kinderen heeft verloren en desondanks blijft doorploeteren, zou op ons veerkrachtig overkomen. Het gebeurt nog steeds, in de hele wereld: het verlies van een kind wordt over het algemeen beschouwd als een van de grootste tragedies in het leven. Er is sinds kort verandering in gekomen, maar voorheen was kindersterfte aan de orde van de dag. Je kunt je afvragen welk effect kindersterfte had op de mensen en op de samenleving als geheel. De historicus Edward Gibbon, auteur van *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, was een van zeven kinderen. De zes andere zijn op jonge leeftijd gestorven, wat zelfs begin achttiende eeuw al een hoog getal was, maar het gebeurde nu eenmaal akelig vaak dat ouders hun kinderen al verloren voor ze de puberteit hadden bereikt. Het is echter beter om niet de focus op ziekte bij kinderen te leggen, anders gaan we voorbij aan de omvangrijke effecten van alle ziektes op een hele samenleving. Een echt ernstige epidemie kan voor iedereen dodelijk aflopen.

Wat ziektes betreft gaat het er in de moderne tijd heel anders aan toe op de wereld.* Ja, er zijn nog steeds bepaalde gebieden in ontwikkelingslanden waar sinds de Middeleeuwen niets is veranderd en die door ziektes worden geteisterd, maar in de technologisch ontwikkelde landen weet de nieuwe generatie amper nog hoe het vroeger moet zijn geweest. Het is ontstellend hoeveel pandemieën in het verleden grote aantallen van de wereldbevolking hebben weggevaagd. De verslagen daarvan lijken meer op een soort duistere sciencefiction. Als een kwart van de wereldbevolking bij een plaag omkwam, zou het bijna obscene zijn om te

---

* Meer over effecten van ziektes op een samenleving, zie hoofdstuk 6.

suggereren dat het positieve neveneffect onze toenemende veerkracht zou zijn.

In bepaalde gevallen maakt ziekte ons harder, want degenen die ziek zijn geworden, ontwikkelen een immuunsysteem. Dat is wetenschap. Maar worden de mensen die hun dierbaren aan ziektes verliezen ook harder en veerkrachtiger? Wordt een samenleving met veel van zulke mensen ook een hardere samenleving? Het zijn vragen uit een grijs gebied waarbij we intrinsiek aanvoelen dat ze mogelijk belangrijk zijn, maar waarvan het antwoord niet echt kan worden gemeten of bewezen. Het is wel duidelijk dat er ooit een tijd was waarin alleen de sterksten overleefden, dus je kon toen maar beter hard zijn. Het is echter de vraag of hardheid thans nog altijd zo'n belangrijke eigenschap vormt voor overleven.

Als je dit doortrekt naar het beeld van de trap met de klompen en de zijden slippers, zou je kunnen stellen dat timing belangrijk is. Als harde tijden harde mensen vergen, wat gebeurt er dan in minder harde tijden? Bovendien kan die fase van de zijden slippers een paar potentiële compensatievoordelen met zich meebrengen.

De vroegtwintigste-eeuwse Duitse militair historicus Hans Delbrück* had een theorie dat alles wat de moderne militaire middelen kenmerkt – organisatie, tactiek, training, logistiek en leiderschap – is ontworpen om het natuurlijke voordeel van de hardheid die mensen in de onderste lagen van de samenleving kenmerkt mede te compenseren. 'Vergeleken met beschaafde volken,' schreef hij over de oude Germanen die telkens door de

---

* In de film *Young Frankenstein* stuurt Dr. Frankenstein Igor op pad om een stel hersenen voor zijn schepping te zoeken – hij wil die van Delbrück. Igor laat de hersenen op de grond vallen en pakt een ander stel op met het etiket: ABNORMAAL.

meer verfijnde Romeinen werden verslagen, ‘hadden barbaren het voordeel dat ze oorlogszuchtige kracht combineerden met een ongebreideld dierlijk instinct, rauwe hardheid. Beschaving verfijnt de mens, maakt hem gevoeliger, en daardoor neemt zijn militaire waarde af – niet alleen qua lichaamskracht, maar ook qua fysieke moed. Deze natuurlijke tekortkomingen moeten op een kunstmatige manier worden gecompenseerd. [...] De belangrijkste taak van een bestaand leger is beschaafde mensen door middel van discipline leren stand te houden tegen de minder beschaafden.’*

Volgens Delbrück was de enige reden dat stadsstaten hun boeren gingen drillen – boeren zijn over het algemeen vredelievender dan de barbaren aan de poort – het oprichten van een superieure legermacht; dankzij training en discipline konden ze zich verweren tegen lui die woester of oorlogszuchtiger waren geworden door het onherbergzame gebied waar ze vandaan kwamen.** ‘Als een bepaalde groep Romeinen, die in het normale leven burger of boer is, tegenover eenzelfde aantal barbaren wordt gezet,’ schreef Delbrück, ‘dan zouden de eerstgenoemden ongetwijfeld worden verslagen; sterker nog, ze zouden op de vlucht slaan zonder te vechten. Alleen dankzij de formering van tactisch hechte cohorten konden ze hun aanvallers het hoofd bieden.’

Het gebruik van technologie door de ogenschijnlijk zachtere samenlevingen, hun superieure organisatievermogen en geld versus een in potentie hardere en ruigere samenleving, leidden tot een dynamiek die in vele historische tijdperken zichtbaar is. De Afghanen van nu zijn wellicht de hardste lui van deze planeet, maar te-

---

* Meer over de Germanen, zie hoofdstuk 5.

** Ook dit zijn twee termen die worden gebruikt om ‘hardheid’ te definiëren (zoals wij, en kennelijk Delbrück ook, het definiëren).

genover hun individuele en maatschappelijke veerkracht staan de westerse militaire middelen, die min of meer gelijk zijn aan de Romeinen in dit verhaal. Zouden westerse militairen daarentegen gedwongen zijn om dezelfde wapens te gebruiken als de Afghanen – AK-47, raketwerper en IED – en zij op hun beurt onze drones, gevechtsvliegtuigen en kruisvluchtwapens, dan zal de vraag over onze hardheid versus die van hen van cruciaal belang zijn. Vergeet niet dat de Afghanen al veertig jaar in staat van oorlog verkeren, met een groot aantal vijanden. In zekere zin zullen ze wat hardheid betreft meer op onze grootouders lijken.

De wapens en technologieën zijn inmiddels dusdanig geavanceerd dat een moderne krijger zijn doelwit in Afghanistan vanuit een airconditioned ruimte in Kansas in het vizier kan nemen – een virtuele piloot wiens vaardigheden waarschijnlijk zijn aangescherpt door het spelen van videogames in zijn jeugd, net als dat de Japanse jongeren twee eeuwen geleden in kendoklassen voor het zwaardvechten werden klaargestoomd. In plaats van trainen met gevechtswapens zullen de huidige getrainde killers, van wie de meesten nooit een gesneuvelde vijand van dichtbij hebben gezien, drones besturen die bikkelharte tribale soldaten in rotsachtig berggebied* neerschieten. Moderne militairen hebben, net als de Romeinen van Delbrück, oplossingen gevonden voor een gebrek aan hardheid.** Toch kan hardheid nog altijd van belang zijn voor het winnen of verliezen van een oorlog. Het kan de

---

* Het geeft een geheel nieuwe invulling aan *Revenge of the nerds*, omdat de ontwerpers van deze uiterst geavanceerde techniek die door dronepiloten wordt gebruikt op de middelbare school waarschijnlijk geen quarterback waren.

** De voorste linie van westerse troepen die vandaag de dag verwickeld zijn in gevechtsoperaties op de grond zijn net zo gehard als hun tegenstanders, net als ooit de Romeinse elitetroepen ten tijde van de legioenen. De ondersteunende troepen en de burgerbevolking vormen daarentegen een ander verhaal.

doorslaggevende factor zijn die uiteindelijk bepaalt wie bereid is om het oplopende dodental en de kosten tot in de eeuwigheid vol te houden.* Maar stel dat het zo zou zijn, hoe zou een historicus dat onomstotelijk kunnen bewijzen in een paper dat door collega's wordt getoetst?

---

* Dit is een vergelijkbare dynamiek met de latere bemoeienissen van de vs in Vietnam.

Kinderleed

Geschiedenis is als reizen naar een verre planeet, maar dan wel een planeet die door mensen wordt bevolkt. In biologisch opzicht gelijk, in cultureel opzicht buitenaards – en een belangrijke reden is dat ze anders zijn opgevoed.

Het belang van ouders en opvoeding wordt vrijwel alom erkend. Net als hardheid is opvoeding een aspect van de mensheid dat we bijna intrinsiek beschouwen als van extreme invloed op hoe het individu later zal worden, maar het is een uitdaging om de impact op individuen in het verleden of op de hele geschiedenis te bekijken. Toch zou het vreemd zijn om geen historisch belang te hechten aan de manier waarop ouders hun kinderen hebben opgevoed. Stel dat ze het allemaal verkeerd aanpakken?

‘Verkeerd’ is uiteraard een cultureel bepaald concept. In elk tijdperk en in elke cultuur bestaan bepaalde opvattingen over wat de beste manier is om kinderen groot te brengen. Maar terwijl ouders op elke plek en in elk tijdperk proberen te doen wat het beste is voor hun nazaten, kregen ze in het verleden vaak misleidende informatie. Ze hadden er geen idee van dat ze hun kinderen schade berokkenden met hun opvattingen over wat een